

AL-BUXORIYNING IJODIY FAOLIYATINI O'RGANISH BO'YICHA TAHLILIY YONDASHUVLAR

Saidnazarova Gulshan Bolta qizi

Buxoro davlat universiteti pedagogika kafedrası o'qituvchisi

Саидназарова Гулшан Болта кизи

*Преподаватель кафедры педагогики Бухарского
государственного университета*

Annotatsiya: *Maqolada Imom Ismoil al-Buxoriyning hayoti, ilmiy faoliyati, asarlari haqida qisqacha sharh hamda hozirgi kunda Imom Ismoil al-Buxoriy faoliyatini o'rgangish, shu jumladan mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar mohiyati ko'rsatilgan.*

Tayanch tushunchalar: *Odob-axloq, hadis, ta'lim-tarbiya, madaniy meros, ma'naviy-ma'rifiy ishlar, tarix, an'ana, qadriyat.*

Аннотация: *В статье дан краткий обзор жизни, научной деятельности и творчества имама Исмаила аль-Бухари, а также современное исследование деятельности имама Исмаила аль-Бухари, в том числе сущности реформ, реализуемых в нашей стране.*

Ключевые слова: *Этика, хадисы, образование, культурное наследие, духовно-просветительские произведения, история, традиции, ценности.*

Yangi O'zbekiston huquqiy demokratik jamiyat qurish yo'lidan borar ekan, o'z fuqarolarining, ayniqsa, yangi jamiyat barpo etishga bel bog'lagan, o'sib kelayotgan avlodning ma'naviy-axloqiy shakllanishiga alohida e'tibor qaratmoqda. Barkamol shaxs tarbiyasini tashkil etish barcha davrlarda ham ijtimoiy jamiyatning muhim talabi va asosiy maqsadi bo'lib kelgan. Xalqimizning boy madaniy, ma'rifiy milliy merosini, tarixini, bobomeros an'analari, qadriyatlari, urf-odatlar, bayramlari, marosimlari mazmuni va ularning umumbashariy ahamiyatini bilmagan yoshlarda milliy ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirib bo'lmaydi.

Dunyoda inson va uning qadr-qimmat, jamiyat taraqqiyoti ajdodlar qoldirgan boy ma'naviy meros bilan baholanib, kelajak poydevori sifatida qadrlanib keladi, jumladan, buyuk muhaddis Imom Ismoil Al-Buxoriy ma'naviy merosi Yevropa hamda Osiyoning ko'pgina rivojlangan mamlakatlari tadqiqot markazlarida keng o'rganiladi. Muhaddisning ma'naviy-ma'rifiy qarashlarini o'rganishga asoslangan loyihalar, muzey va virtual muzeylar, jamg'armalar, konferentsiyalar, internet sahifalari hamda ilmiy jurnallar tizimi joriy etilgan.

Prezidentimiz Sh.Sh.Mirziyoyev 2019 yili Samarqand viloyatiga tashrifi chog'ida Imom Buxoriy yodgorlik majmuasini kengaytirish zarurligini ta'kidlab "Bu yerda ulug' bobomiz Imom al Buxoriy xotirasi bor. 600 ming hadisni piyoda yurib to'plagan. Uning merosini butun musulmon dunyosiga tarannum etsak arziydi. Bobomizga munosib

maqbaralar, masjidlar qurishni boshlaganmiz. Bu yerga kelgan mo'min-musulmonlarga sharoit yaratsak, ular ham buyuk tarixli davlat ekanimizga, shu tarixni elga, ayniqsa, yoshlarga yetkazishni istayotganimizga guvoh bo'ladi. O'zimizga ham bu ishlarimiz insof, diyonat, shukronalik hissiyotlarini beradi" [1] deb nutq so'zladilar. Darhaqiqat, hadis ilmining ravnaqiga ulkan hissa qo'shgan yirik alloma, buyuk vatandoshimiz Imom al-Buxoriy ilmiy-diniy merosini xalqimiz ma'naviy-ruhiy hayotidagi beqiyos o'rni juda kattadir. Buayuk alloma "Sahih" yo'nalishining asoschisi Imom Ismoil al-Buxoriyning to'liq ismlari Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim ibn Mug'iyra ibn Ahnaf Bardizbah Jo'fiy buxoriydir. hadis ilmida "Amir-ul-mo'minin", "Imom al-muhaddisiyn" ("Barcha muhaddislarning peshvosi") degan sharaflı nomga sazovor bo'lgan.

Imom Buxoriy ilmli, ahli fazl va solih oilada Milodiy 810 yilning 13 mayida (ba'zi manbalarda 810 yilning 20 iyulida) (hijriy 194 yil shavvol oyining 13 kuni) Buxoroda tug'ilgan. U kishi kichik paytlarida otalari vafot etib, akasi Ahmad va onasi tarbiyasida o'sdi. Dastlabki ilmni Buxorodan boshlab, boshlang'ich ilmdan tahsil olib bo'lganidan, keyin hijriy ikki yuz beshinchi sanada hadisdan dars olishni boshladi[2].

Imom Buxoriy ba'zi kitoblarni tuzatib, "Al jome as-sahih" va uning tarjimalariga asos solgan adib hisoblanadi. Imom Buxoriy o'z hayoti davomida ko'p marotaba va tom ma'noda sermahsul safarlarda bo'ldi, o'z zamonasida qarib barcha islomiy mamlakatlarga, ba'zilariga esa bir necha marotaba safar qilgan. Xususan Xuroson, Jibol, Iroq, Hijoz, Shom, Misr, Bag'dod shaharlariga bir necha marta borib u erdagi muhaddislardan hadislarni eshitib yig'gan.

Imom Buxoriy yoshligidan iste'dodli, juda kuchli ilm va xotiraga ega kishi bo'lgan, har bir o'qigan hadisni yod olib, xotiradan so'ragan kishiga xatosiz aytib bergan, yoshlikdagi o'rtoqlari ham hadislarda qilgan xatolarini shu kishi orqali tuzatib olgan. Manbalarga ko'ra, Bag'dod shahrida istiqomat qilgan vaqtida ko'pincha qorong'u kechalari sham yorug'i va oyning nurida ijod qilib, kitob yozar ekan. Tunda yodiga bexosdan biror-bir fikr-mulohaza tushib qolsa, shamni yoqib, darhol o'sha fikrni qog'ozga tushirar, shu tahlitda ba'zan shamni yigirma martagacha o'chirib-yoqar ekan [3].

U zot faqirlarga mehribon, qo'li ochiq, sahiy inson bo'lib, otalaridan qolgan ko'p miqdordagi molni sadaqa qilgan. Imom al-Buxoriyning eng ulug' fazilatlaridan yana biri u taassub (mutaassiblik)ning har qanday ko'rinishlaridan uzoq bo'lganidir. Uning shoh asari «Sahih al-Buxoriy» bilan chuqurroq tanishilsa, al-Buxoriyning o'z kitobidagi ma'lumotlarga nihoyatda katta sinchkovlik va ehtiyotkorlik bilan yondashganini ko'ramiz. Qanchadan-qancha mashaqqatlar bilan to'plangan hadislarining sahihligiga to'la ishonch hosil qilib, obdon tekshirgandan keyingina o'z asariga kiritganligi bu fikrni yana bir karra tasdiqlaydi.

Imom al-Buxoriyning «Sahih» asari haqida gapirar ekanmiz, shuni ham qayd qilish kerakki, ushbu kitobning sahih isnodlarida ahli sunnaga mansub bo'lmagan roviylar ham uchraydi. Al-Bu-xoriy muhaddislarda hadislarga bo'lgan katta mehr va

intilish hamda unga qat'iy amal qilish har qanday tahsinga sazovor, deb hisoblardi. Bu masala g'oyatda muhim bo'lib, bu xususda ba'zi muhaddislarning o'zlari ham fikr-mulohaza bildirganlar. Jumladan, imom Ahmad ibn Hanbal: «O'zim amal qilmagan bitta ham hadisni kitobga olmaganman», - deb ta'kidlagan bo'lsa, o'z davrining yirik muhaddislaridan biri sanalgan Vakiy ibn al-Jarroh: «Agar biror hadisni yodlashni istasang, eng avvalo, unga amal qil», - degan. Yana bir muhaddis Ibrohim ibn Ismoil esa: «Hadislarni yodlashda, eng avvalo, unga amal qilish yo'lidan foydalanardik», - deb ta'kidlagan, alloma as-Suyutiy o'zining «At-Tadriyb» nomli asarida bu jarayonni quyidagicha ifodalaydi. «Ibodatlari, odob-axloq, fazilatlar, solih a'mollar xususida eshitgan hadislardan samarali foydalanish lozim. Bu, birinchidan, ushbu hadisning zakoti, ikkinchidan esa, uni yodlash uchun yaxshi omildir».

Manbalarda keltirilishicha, imom al-Buxoriy o'z ilmiy-ijodiy faoliyati davrida yigirmadan ortiq asarlar yaratgan. Ular quyidagilardan iborat: «Al-Jomi' as-sahih», «Al-Adab al-mufrad», «Kitob al-kuna», «Kitob al-favoid», «Juz' raf' al-yaddayn», «At-Tarix al-kabir», «At-Tarix al-avsat», «At-Tarix as-sag'ir», «Al-Jomi' al-kabir», «Xalq af'ol al-ibod», «Kitob az-zuafo as-sag'ir», «Al-Musnad al-kabir», «At-Tafsir al-kabir», «Kitob al-hiba», «Asomiy as-sahoba», «Kitob ul-vuhdon», «Kitob al-mabsut», «Kitob al-ilal», «Birr al-volidayn», «Kitob al-ashribati», «Qazoyo as-sahoba va-t-tobin», «Kitob ar-Riqoq», «Al-Jomi' as-cag'ip fi-l-hadis», «Al-Qiroatu xalf al-imom»[4].

Hozirda yurtimiz allomaning ko'plab asarlari chop etilmoqda. Imom Buxoriy Hazratlarining "al-Jome' as-sahih", "al-Abad al-mufrad" asarlari ham bir necha bor minglab nusxalarda chop etilmoqda. Istiqloq sharofati bilan Buxoriyning o'lmas merosi elyurti bag'riga qaytdi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Imom al-Buxoriy tavalludining hijriy-qamariy taqvim bo'yicha 1225 yilligini nishonlash to'g'risida»gi qarori (1997 yil 29 aprel) asosida Buxoriyning ilmiy merosini o'rganish va targ'ib qilish, xotirasini abadiylashtirish borasida katta ishlar qilindi. 1998 yil 23 oktyabrda Samarqandda yubiley to'ytantanalari bo'lib o'tdi. Alloma abadiy qo'nim topgan Chelak tumanidagi Xartang qishlog'ida ulkan yodgorlik majmui ochildi.

Mazkur qarordan ko'zlangan maqsad buyuk vatandoshimiz, hadis ilmining sultoni Imom Buxoriyning boy merosi, u zotning jahon sivilizatsiyasi, ilm-fan taraqqiyoti rivojiga qo'shgan bebaho hissasini chuqur tadqiq etish va keng targ'ib qilish, yosh avlodni millatlar va dinlararo bag'rikenglik, o'zaro hurmat, tinch-totuv hayotni qadrlash va mustahkamlash ruhida tarbiyalash, shuningdek, xalqaro miqyosdagi ma'naviy-ma'rifiy muloqot va hamkorlikni kuchaytirishdan iborat.

Imom Ismoil al-Buxoriy faoliyati va ijodiy merosini juda ko'plab olimlarimiz o'rganishmoqda va bu borada juda ko'p salmoqli ishlar ham amalga oshirilyapti, jumladan U. Uvatov ilmiy tadqiqot ishida uch buyuk muhaddisning (Imom al-Buxoriy, Muslim ibn al-Hajjoj, Abu Iso at-Termiziy) hayot yo'llari, ichki va ilmiy dunyolari, ularning insoniy fazilatlarini, ilm-fan ravnaqi yo'lidagi qilgan xizmatlari, mazkur hadisshunoslarning o'zaro aloqalari, ularning ilmiy-ma'naviy merosini o'rgangan [5].

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak Imom Ismoil al-Buxoriyning boy ma'naviy merosi ayniqsa, "Al adab -al mufrad" asari bilan yaqindan tanishish natijasida asar shaxsni ma'nan yetuk, axloqan poklikka yetaklash manbai ekanligi yaqqol namoyon bo'ldi. Ushbu fikrlar asosida oliy ta'lim muassasalari talabalarida Imom Ismoil al-Buxoriy ma'naviy merosini o'rganish jarayonining mazmunini quyidagicha ifodalash mumkin: komil inson, o'zlikni anglash ijtimoiy zaruriyat bo'lib, bu muammoning hal etilishi milliy va umumbashariy qadriyatlardan unumli foydalanish, barkamol insonni tarbiyalashdek ulkan maqsadni amalga oshirishga xizmat qiladi. Imom Ismoil al-Buxoriyning ma'naviy merosi ta'lim jarayonida ta'lim –tarbiyaning uzviylik, amaliyot bilan bog'liqlik, muntazamlilik, davomiylik, ongliklik, faollik tamoyili, ta'limda o'quv faoliyatini yaxlit shakllantirish, ta'limni ilmiy asosda tashkil etish tamoyillariga mos keladi. Buyuk muhaddisning ma'naviy-axloqiy tarbiyaga oid qarashlaridan foydalanish talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini mustahkamlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Sh.Mirziyoyevning 2022 yil 24 avgustda Samarqand viloyatida amaliy tashrifida Imom Buxoriy ziyorati <https://president.uz/uz/lists/view/5457>
2. Уватов У. Ҳадис илмининг султони. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. 1993 йил. 29 октябр. №43-44
3. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf "Odoblar xazinasi" ,"al -adab-Al-mufrad" kitobining sharhi "Hilol nashr" Toshkent 2021-yil 35-40
4. Уватов У. Мовароуннахр ва Хуросон олимларининг ҳадим илми ривожига тутган оърни. -Т., 2004.
5. Жураев Б. Т. Вопросы нравственного и культурного воспитания в эпоху саманидов (на примере творчества ал-бухари и ал-фараби) //Современное общество: актуальные проблемы и перспективы развития в социокультурном пространстве. – 2020. – С. 66-71.
6. Жураев Б. Sharqda pedagogik faoliyatning maydonga kelishi va rivojlanishi //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. S/2. – С. 343-350.
7. Саидназарова Г. Б. Навык педагогического влияния //Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-3 (91). – С. 80-81.
8. Khodjaev B., Juraev B., Amonov M. Forming the spirituality of students and youth through pilgrimage tourism //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – Т. 420. – С. 10017.
9. Самиева Ш. Х. Важные направления инновационной подготовки молодежи к духовно-просветительской деятельности //Качество жизни

населения промышленных территорий в стратегии «Общество 5.0». – 2022. – С. 153-156.